Pravni položaj žene prema srednjovjekovnim statutima Dubrovnika i Splita

Glazer, Tina

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:552319

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Tina Glazer

PRAVNI POLOŽAJ ŽENA PREMA SREDNJOVJEKOVNIM STATUTIMA DUBROVNIKA I SPLITA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA POVIJEST

TINA GLAZER

PRAVNI POLOŽAJ ŽENA PREMA SREDNJOVJEKOVNIM STATUTIMA DUBROVNIKA I SPLITA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Marko Jerković

Zagreb, 2019.

Sadržaj

Uvod 1

Općenito o statutima 2

Obiteljsko pravo 4

Nasljedno pravo 10

Kazneno pravo 12

Zaključak 17

Bibliografija 18

Uvod

Namjera ovoga rada jest dati usporedni prikaz pravnog položaja žena u hrvatskim srednjovjekovnim gradovima Dubrovniku i Splitu. Glavni izvori na kojima će se temeljiti rad su upravo statuti navedenih gradova. Na početku ćemo se upoznati s općenitim informacijama o nastanku statuta te nekim općim odrednicama vremena. Za uspješnu analizu ključno je sagledati statutarne odredbe u kontekstu vremena u kojem su nastale. Nakon toga prelazimo na same zakonske odredbe koje određuju pravni položaj žene. U sklopu tog dijela bavit ćemo se obiteljskim, nasljednim i kaznenim pravom. Što se tiče obiteljskog prava, prvenstveno ćemo se baviti pitanjem miraza. Dotaknut ćemo se i položaja žene u braku. Nakon toga na red dolazi nasljedno pravo gdje ćemo vidjeti što žena posjeduje u braku te kakav je njezin ekonomski položaj nakon smrti muža. Priču zaokružujemo kaznenim pravom. Razmotrit ćemo kako se kažnjavalo žene koje bi počinile zločin te ćemo se baviti suđenjem Maruši Bratosaljić. Na kraju rada nalazi se zaključak.

Općenito o statutima

Statuti srednjovjekovnih gradova veoma su opsežni i detaljni izvori. Problematika kojom su se oni bavili obuhvaćala je gotovo sve pravno relevantne društvene odnose. Statutarno pravo reguliralo je organizaciju vlasti, prava i obveze dužnosnika, kazneno pravo i sudski postupak, prava crkvenih institucija, pomorsko pravo te nasljedno i obiteljsko pravo. Usporedbe radi, današnji gradski statuti utvrđuju samo ovlasti i način rada gradskih tijela te financiranje grada.

Dubrovački statut iz 1272. godine spada u najstarije sačuvane statute u našim krajevima. Stariji je samo Korčulanski statut iz 1265 godine.[1] Kao glavni razlog izrade Dubrovačkog statuta navodi se razasutost i nepotpunost dotadašnjih odredbi. Naime dubrovačke predstatutarne odredbe bile su zapisane na mnoštvu listina, često i proturječne, što je dovodilo do teškoća u sudskoj praksi. Naravno iza tog praktičnog povoda krije se i težnja dubrovačke komune da učvrsti svoj pravni status jer nisu sve gradske zajednice mogle imati svoj statut. O tome kako je tekla izrada Statuta ni tko se prihvatio sjedinjavanja dotadašnjih popisa u širu cjelinu, nemamo saznanja. U mnogim odredbama moguće je pronaći bizantski utjecaj, ali i mletački, u okviru kojeg je i nastao. Ipak, Statut prije svega vezujemo uz europsko opće pravo, koje je u srednjem vijeku izniknulo na podlozi rimskog i kanonskog prava.[2] Važnost Statuta ogledala se u činjenici da se prilikom ceremonije primanja u građanstvo prisega vjernosti polagala na Bibliju ali i dodirivanjem knjige Statuta. Dubrovački knezovi i drugi dužnosnici u sklopu rituala preuzimanja službe prisezali su da će Dubrovnikom upravljati poštujući stare običaje i statute.[3] Dubrovački politički ustroj zazirao je od promjena. Statut iz 1272. godine bit će na snazi sve dok bude i Republike. Iz građe je vidljivo kako ga je sudska praksa uistinu i primjenjivala. Tako će prilikom rješavanja jednog spora iz 1763. godine sud citirati odredbe (tada već petsto godina starog) Statuta.[4] Budući da je pravna tradicija davala legitimitet poretku, stari su se zakoni nevoljko mijenjali, čak i onda kada bi njihov sadržaj postao neprimjenjiv. Dubrovački vlastodršci vjerovali su da

[1] http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57907 (10. kolovoza 2019.).
[2] Nella Lonza, "Dubrovački statut, dionik europske pravne baštine i knjiga svih zakona", *Vijenac* 485 (4. listopada 2012.), http://www.matica.hr/vijenac/485/dubrovacki-statut-dionik-europske-pravne-bastine-i-knjiga-svih-zakona-18868/ (10. kolovoza 2019.).
[3] *Statut grada Dubrovnika*, preveli A. Šoljić, Ž. Šundurica i I. Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 38.
[4] Isto, 32.

kontinuitet jamči stabilnost. Godina 1358. označava jednu od prekretnica u povijesti Dubrovnika. Naime, tada dolazi do prestanka mletačke vrhovne vlasti.[5] Dubrovački vlastodršci pristupit će izradi novog pročišćenog teksta iz kojeg će biti izbačene sve odredbe vezane uz staru vlast. Ta nova verzija Statuta, iz koje su izbrisani tragovi podložnosti Veneciji, u praksi će zamijeniti staru te postati konačnom. Nakon toga više ne će biti promjena. Kako se širila vlast dubrovačke države tako se postavljalo pitanje primjene Statuta na novoosvojenim teritorijima. Budući da status tih novih teritorija nije bio isti, nije to mogao biti ni pravni poredak. Pravni poredak Lastova i Mljeta temeljio se na široj samoupravi. Ti su teritoriji imali vlastite propise, mada je nedvojbeno da im je Dubrovački statut bio uzor. Za potrebe djelovanja stonskog kneza nastala je posebna pravna zirka pod nazivom *Stonske odredbe*.[6] Iz svega ovoga možemo zaključiti da snaga Dubrovačkog statuta nije bila jednaka na cijelom teritoriju Republike što znači da se njegove odredbe nisu svuda jednako primjenjivale.

Prvi statut grada Splita nastao je 1240. godine na inicijativu plemića Gargana de Arscindisa, kojeg su Splićani izabrali za potestata.[7] Naime, kako bi se izbjeglo zadiranje moćnih hrvatskih obitelji u poslove komune, odlučeno je da se izabere gradonačelnik potestat "de gente Latina", tj. iz Italije.[8] U tom kontekstu na Statut bismo mogli gledati kao na svojevrstan oslonac otpora protiv hrvatskih velikaša. Naravno, za bilo koji srednjovjekovni grad, njegov statut znak je autonomije i samouprave. Prvi Statut nam se nije sačuvao te mi poznajemo samo onaj iz 1312. godine što ga je sastavio potestat Perceval Ivanov.[9] Taj Statut nazvan je i Starim statutom. Tijekom idućih desetljeća pa sve do 1385. godine Veliko vijeće donijelo je niz statutarnih odredbi koje se nazivaju Nove statutarne odredbe i Reformacija. Statut grada Splita primjenjivat će se do 1420. godine, kada će Mlečani zagospodariti Splitom i ograničiti njegovu autonomiju.[10] Dok će 15. stoljeće. za Dubrovnik biti vrijeme izuzetnog prosperiteta i vrhunac njegove gospodarske moći, dotle Split gubi neka svoja komunalna prava. U daljnjim razmatranjima vidjet ćemo kako će se autonomija jednih i podređenost drugih odraziti

[5] *Statut grada Dubrovnika*, preveli A. Šoljić, Ž. Šundurica i I. Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 25.
[6] Isto, 28.
[7] Antun Cvitanović, ur., *Statut grada Splita:splitsko srednjovjekovno pravo*, 3. prošireno izdanje (Split: Književni krug, 1998), 287.
[8] Isto, 287.
[9] Isto, 288.
[10] Isto, 289.

na njihov pravni poredak. Valja napomenuti da je osnovna podjela ljudi u srednjovjekovnim Splitu i Dubrovniku podjela na plemiće i pučane. Samo plemstvo sudjeluje u komunalnoj vlasti. Pučani su doduše slobodni ali gotovo bez političkih prava. U uvodu Splitskog statuta se čak navodi da "moćnici propisuju što je pravedno" te se prijeti svima koji bi eventualno pokušali izmijeniti takav uvod. [11]

Na kraju ovog poglavlja smatram bitnim napomenuti da su statuti prije svega normativni dokumenti koji popisuju željeno ponašanje, što ne znači da ono odgovara stvarnosti. Primjerice, ako se određena statutarna odredba ponavlja to nam govori da je vlastodršcima bilo izrazito bitno da se ona poštuje ali istovremeno govori o njenoj nedjelotvornosti. Kao što ćemo dalje vidjeti, granica između dopuštenog i zabranjenog u praksi nije tako jasna, tj. pravni položaj nije istovjetan stvarnom položaju.

Obiteljsko pravo

Srednji vijek dao je temelj suvremenim pravnim sustavima ostavljajući im u naslijeđe rimsko pravo. U srednjem vijeku žena kao politički subjekt ne postoji ali njezina uloga supruge i majke jasno je određena pravima i obvezama. Smatram bitnim istaknuti da ta prava i obaveze treba promatrati u kontekstu vremena u kojem su nastali. Na taj nas način stara društva ponekad mogu iznenaditi svojom humanošću. Čak i danas položaj žene u svim društvima nije jednak, a ponegdje ni primjeren vremenu. U ovom dijelu rada bavit ćemo se obiteljskim pravom, prije svega pitanjem miraza. Dotaknut ćemo se i problema nesloge među supružnicima no prvo pogledajmo kako je srednjovjekovno društvo gledalo na brak i kako su se odgajala ženska djeca.

Brak je predstavljao sporazum između muškarca i žene kojim su se oni zavjetovali na zajednički život. Dubrovačka vlastela smatrala je nedostojnim brakom se vezati s pučankama. Takav brak donosio bi gubitak plemićkih prava ne samo za potomke, već i za vlastelina koji bi ga sklopio. Njihovo porijeklo je određivalo način života i shvaćanje časti koji je potomstvu mogla prenijeti samo dostojna žena, dakle plemkinja. Valja napomenuti da je u srednjovjekovnom Dubrovniku prevladavao tzv. mediteranski tip braka. To je značilo da se žene udaju relativno rano, najčešće u dobi

[11] Antun Cvitanović, ur., *Statut grada Splita:splitsko srednjovjekovno pravo*, 3. prošireno izdanje (Split: Književni krug, 1998), 289.

između 16. i 18. godine te da je velika razlika u dobi u odnosu na muževe.[12] Razlozi takve dobne distribucije bili su ponajviše gospodarski. Muškarac je morao skrbiti za obitelj te je trebalo vremena da stekne potrebna dobra. U skladu s crkvenim propisima brak je morao biti monogaman, nerazrješiv i egzogaman. Glavna dobra braka su potomstvo, sakrament i vjernost. Biološka reprodukcija proglašena je njegovom glavnom svrhom. Usprkos tome, crkveni oci smatrali su da je spolnost oblik degradiranja. Činjenica da je Eva navela Adama na grijeh učvrstila je mišljenje o ženi kao zavodnici. Sakralizacija braka urodila je nerazrješivošću pa je rastava bila zabranjena. U iznimnim slučajevima preljuba, impotencije, neplodnosti, teške bolesti ili zločina, crkveni sudovi su ju dopuštali. Postojala je i opcija tzv. rastave od stola i postelje. U tom slučaju muškarac i žena su živjeli odvojeno ali njihova bračna veza se nije prekidala.[13] Brak se dogovarao uz suglasnost roditelja te su postojale veoma stroge kazne za one koji se ne bi pokorili roditeljskoj volji. Ovo dovodi u pitanje definiciju braka kao sporazuma dvoje supružnika. Da bi se nešto nazivalo sporazumom potreban je pristanak svake strane. Prema kanonskom pravu brak jest uzajaman sporazum no vidimo kako je u stvarnosti bilo drugačije. Doktrina koja oslobađa pojedinca obiteljskih ugovora i prepušta mu slobodu u izboru supružnika nije bila prihvatljiva. Usprotiviti se roditeljskoj volji značilo je riskirati razbaštinjenje, izbacivanje iz kuće i sramoćenje obitelji. Odredba se jednako odnosila na muškarce i žene. Istina je da su muškarci u odlučivanju o braku imali daleko veću autonomiju od žena, no i oni su se morali podrediti volji roditelja. Zapisnici dubrovačkog Velikog vijeća bilježe slučajeve u kojima su mladići nakon sklopljenog bračnog ugovora izbjegavali svadbu. Država se s ovakvim pokušajima oštro obračunala. Zakon je predviđao kaznu zatvora, globu od 1000 perpera te gubitak dobara na račun zaručnice. U konačnici su sve pobune završavale prihvaćanjem volje roditelja i ženidbom djevojkom njihova statusa.[14] Jedini način na koji se mogao izbjeći dogovoreni brak bio je odlazak u samostan. U takvoj odluci Republika nije mogla ići protiv Crkve pa i Statut propisuje da kći može poći u

[12] Ines Vađunec, "Položaj žene u srednjem vijeku na hrvatskim prostorima", *Pro Tempore* VI, br. 6/7 (2009): 54-55.
[13] Zdenka Janeković-Römer, *Rod i grad: Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*, (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1994), 58.
[14] Zdenka Janeković-Römer, *Maruša ili suđenje ljubavi: bračno-ljubavna priča iz srednjevjekovnog Dubrovnika*, (Zagreb:Algoritam, 2007), 145-147.

samostan i protiv volje roditelja.[15] Dakle, izbor se svodio na brak po volji roditelja ili život među zidovima samostana. Za vlastelu brak je način postizanja društvenog uspona i povezivanja s drugim rodovima te samim time prevažna stvar da bi se prepustila na volju djeci. Dakle, brak je veza dvaju rodova, a ne osoba. Ovo nas ne treba posebno čuditi. Jednostavno, pripadnost plemstvu sa sobom je povlačila pridržavanje određenih pravila temeljenih na tradiciji. Ovu tvrdnju možemo primijeniti i na moderno vrijeme. Poznato je da se bivši engleski kralj Edward VIII. morao odreći kraljevskog prijestolja kako bi se oženio onom koju je volio.

U nižim slojevima društva bilo je nešto više slobode oko sklapanja braka. Općenito govoreći, u brakovima pučana postojao je veći stupanj ravnopravnosti. To je stoga što su supružnici obično bili podjednake dobi te im je zakon dopuštao zajednicu dobara. U ispravama susrećemo pučanke koje su same ugovarale svoj brak te isto tako one koje su se oduprle neželjenom braku. Sačuvan je spis o parnici koju je pred crkvenim sudom povela Dubrovkinja Maruša protiv svoje majke koja je bez djevojčinog pristanka ugovorila njezin brak.[16]

Ne biti u braku nije bila opcija ni za koga. Ipak neke žene su se uspjele izboriti za takav život. Tako u Dubrovniku nailazimo na svojevrstan ženski kružok u kojem je djelovala najstarija hrvatska književnica Nada Bunić.[17] Primijetimo da usprkos zatvorenosti dubrovačkog društva i strogim pravilima, pojedinac je i dalje mogao izdići se iznad propisane norme.

Dotaknimo se sada odgoja žena te njihovog sudjelovanja u javnom životu. Pobožnost i altruizam temeljne su odrednice odgoja te je žena prisutna na svim značajnijim vjerskim događajima srednjovjekovlja (proslave mjesnih zaštitnika, procesije i hodočašća).[18] Ženska djeca su najčešće odgajana unutar obitelji. Unutar samostanskih škola i na kneževskim dvorovima velikaške kćeri uče čitati i pisati te se upućuju u vođenje kućnog gospodarstva. Model ponašanja koji se zahtijevao od žena za plemkinje je bio dodatno postrožen zahtjevima staleža. One su živjele odvojeno jer se smatralo da doticaj sa svakakvim ljudima kalja njihovu čast. Takav izdvojen život,

[15] *Statut grada Dubrovnika*, preveli A. Šoljić, Ž. Šundurica i I. Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 283.
[16] Zdenka Janeković-Römer, *Rod i grad: Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*, (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1994), 66.
[17] Ines Vađunec, "Položaj žene u srednjem vijeku na hrvatskim prostorima", *Pro Tempore* VI, br. 6/7 (2009): 49.
[18] Franjo Šanjek, "Žena u hrvatskom srednjovjekovlju", Bogoslovska smotra, vol. 60, br. 3 (1991): 177.

ograničen uglavnom na roditeljski dom i najbližu crkvu, čuvao je plemkinje od svake sramote. U trgovačkim obiteljima žena je mogla proširiti svoje djelovanje izvan uskog okvira vođenja kućanstva. Muškarac se više oslanjao na ženu i prepuštao joj poslove kada bi odlazio na put. Žene pučanke nisu bile potpuno podređene mužu ni zatvorene u kući. One su radile na polju, u dućanu ili radionici.[19] Građani su izobrazbu svojih kćeri povjeravali učiteljima, dok bi u ruralnim sredinama odgoj bio povjeren obiteljskom klanu.[20] Djevojke se poziva na odanost, poslušnost, umjerenost te prije svega čuvanje časti. U kulturnom i političkom životu hrvatskog srednjovjekovlja redovito su sudjelovale samo žene iz viših slojeva no u duhovnom su do izražaja mogle doći i žene skromnijeg porijekla. U tom pogledu zanimljiv je primjer Katarine Kosić, tj. bl. Ozane iz Kotora. Skromna pastirica svojom je askezom i molitvom snažno utjecala na sugrađane. Mnogi će dolaziti do otvora njezine ćelije tražeći savjet i utjehu.[21] Kulturni život srednjovjekovne Hrvatske nezamisliv je bez redovništva. Iz tog vremena datiraju i najstariji ženski samostani koji postaju žarišta kulture. Najpoznatiji, onaj sv. Marije u Zadru, postat će središnjim mjestom molitve, pismenosti i umjetnosti.[22]

Kada govorimo o mirazu, oba statuta donose podjednake odredbe te bismo mogli bismo reći da nastupaju s pozicije da ženin miraz bude u svakom slučaju zaštićen. Miraz je u srednjovjekovnim dalmatinskim komunama predstavljao niz dobara koje bi žena ili netko drugi u njezino ime dao mužu prilikom ulaska u brak te je njegova visina ovisila o staleškoj pripadnosti davatelja. Valja napomenuti da je prema statutarnom i kanonskom pravu miraz bio obavezan za sklapanje braka. Čak su ga i najsiromašnije djevojke morale imati, makar on bio simboličan. Dubrovački statut nalaže da svaki put kada žena ili netko drugi u njezino ime dade miraz, muž je obavezan o primitku izdati ispravu. Prije ove odredbe postojao je stari običaj da se miraz daje bez isprave. Ako bi izbio kakav spor, tj. ako bi muž tvrdio kako mu nedostaje nešto od miraza, a žena ili onaj tko ju je udao tvrdili kako su miraz predali u cijelosti, tada se puna vjera poklanjala djevičanskom vijencu te je muž bio obvezatan na povrat.[23] Ponegdje nailazimo i na običaj davanja uzmirazja. Uzmirazje predstavlja dar muža ženi prije braka te vrijedi kao

[19] Ines Vađunec, "Položaj žene u srednjem vijeku na hrvatskim prostorima", *Pro Tempore* VI, br. 6/7 (2009): 52.
[20] Franjo Šanjek, "Žena u hrvatskom srednjovjekovlju", Bogoslovska smotra, vol. 60, br. 3 (1991): 183.
[21] Isto, 178.
[22] Isto, 189.
[23] *Statut grada Dubrovnika*, preveli A. Šoljić, Ž. Šundurica i I. Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 245.

protuteža mirazu.[24] Miraz se mogao sastojati od novca te raznih pokretnina. Ako bi muž za miraz primio novac, on je tim novcem mogao raspolagati kako mu se svidi ali samo ako on ima dovoljno svoje imovine da ženi može namiriti njezin miraz. Nadalje, neovisno o tome što je muž primio za miraz svoje žene, ta se dobra ne mogu zaplijeniti, osim ako se ne dokaže da je žena za koju je dan taj miraz to dala u zalog.[25] Iz ovoga je vidljivo da je u svakom slučaju miraz zaštićen. On zapravo ne pripada niti jednome od supružnika jer postoje velika ograničenja glede njegove upotrebe. Muž se može njime slobodno koristiti sve dok to nije na štetu žene ali ne može ga založiti. Iako pravno gledano miraz nije ženino vlasništvo, ona je jedina koja ga može dati u zalog. Vidjet ćemo da Splitski statut točno propisuje slučajeve u kojima ga žena može založiti. Mogli bismo reći da je miraz nešto kao svojevrsno osiguranje, nasljedstvo budućem naraštaju. U tom smislu možemo i shvatiti odredbu da tko nakon smrti svoje žene želi uzeti drugu ne može to nipošto učinit dok miraz prve ne vrati njenim baštinicima.[26] Zanimljivo je da Statut uvijek daje primat prvoj ženi i njezinim baštinicima, tj. djeci. Recimo, ako baštinici nisu uzeli majčin miraz za očeva života, a on je uzeo drugu ženu; nakon očeve smrti baštinici prve žene trebaju iz očinskih dobara prvo izdvojiti miraz svoje majke. Od onoga što preostane baštinici druge žene trebaju izdvojiti za sebe. Ako pak očevina ne bi bila dostatna, neka to pripišu svojoj zloj sudbini, a baštinici prve žene nisu dužni za to odgovarati.[27] Ako je žena kao miraz u kuću svoga muža donijela zlato, srebro, bisere, drago kamenje ili pak odjeću, to sve jest u njenom vlasništvu, a ona je dužna dobra paziti i čuvati na korist svojih nasljednika. Međutim, sama žena bez pristanka muža ne može te stvari založiti ili prodati.[28] Na ovom mjestu možemo povući zanimljivu paralelu s prethodnom odredbom. U ovom slučaju pravno gledano ona jest vlasnica ali nema slobodu raspolaganja dobrima dok je u drugom slučaju obrnuto. Daljnja odredba kaže da po prestanku braka to zlato, srebro, drago kamenje i odjeću, muž ili tko god da ostane iza njega, dužan je u cjelini vratiti ženi, osim ako ona ne izjavi da je nešto od toga darovala, pozajmila ili na drugi način izgubila.[29] Dakle, žena te stvari ne može prodati ili založiti bez pristanka muža ali ih može darovati ili pozajmiti. Odredba vezana

[24] Božena Glavan, "Miraz u Zadru u 14. stoljeću", *Historijski zbornik*, br. 2 (2008): 271.
[25] *Statut grada Dubrovnika*, preveli A. Šoljić, Ž. Šundurica i I. Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 241.
[26] Isto, 259.
[27] Isto, 261.
[28] Isto, 241.
[29] Isto, 241.

uz nekretnine i roba ili robinju što ih je žena dovela u muževu kuću u skladu je s gore rečenim. Oboje se ne može otuđiti bez ženina pristanka niti zaplijeniti zbog muževa duga.[30] Što se tiče darova koje roditelji daju kćerima povrh miraza, tu Statut jasno kaže da njima žena može po svojoj volji raspolagati i da muž nema ništa sa spomenutim darom. Također prstenje koje muž daje ženi u vlasništvu je žene da njime raspolaže i postupa po svojoj volji.[31] Dakle, žena u Dubrovniku mogla je posjedovati imovinu i njome upravljati po svojoj volji. Promatrajući odredbe više od sedamsto godina starog Dubrovačkog statuta mogli bismo zaključiti da su one uglavnom poprilično povoljne za ženu, barem kada govorimo o pitanju miraza. Pogledajmo što kaže Splitski statut o istoj stvari.

Prema Splitskom statutu muž nipošto ne smije otuđivati ženin miraz ni nekretnine, a ne može to ni sama žena. Istu odredbu nalazimo u Dubrovačkom statutu. Splitski čak navodi razlog za ovu odredbu; "opće je korisno da žene ne ostanu bez miraza budući da bi ako bi postale siromašne, mogle lako doći u opasnost da zgriješe dušom i tijelom". Dalje navodi da žena ne može biti jamac za svoga muža niti za bilo koga drugoga. Objašnjava to sljedećom tvrdnjom: "Naime, nije pravedno da se žene obvezuju za tuđe interese jer bi poradi slabosti ženske naravi te žene mogle brzo zbog tuđih obaveza upasti u bijedu i siromaštvo."[32] Vidimo da Splitski za razliku od Dubrovačkog statuta žene vidi kao slabe duhom i karakterom. Spomenuto je već da postoje točno određeni slučajevi u kojima žena može otuđiti svoj miraz. To su redom: kako bi pribavila hranu za obitelj, izbavila muža, sina ili unuka iz zarobljeništva ili zatvora te dala miraz kćeri.[33] U ovim slučajevima potrebno je dobiti posebnu suglasnost i ovlaštenje splitskog načelnika i njegove komunalne Kurije zbog toga da žena ne bude u pogrešnoj predodžbi. Zanimljivo je da Splitski statut određuje da ako se pred gradskom kurijom pokrene spor koji se u prvom redu tiče braka, tada se stranke trebaju uputiti na duhovni sud čija je prvenstvena nadležnost da sudi o braku. Ako je pak u prvom redu u pitanju miraz ili zaručna kapara, tada je to pitanje u nadležnosti splitskog

[30] *Statut grada Dubrovnika*, preveli A. Šoljić, Ž. Šundurica i I. Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 241-245.
[31] Isto, 247.
[32] Antun Cvitanović, ur., *Statut grada Splita:splitsko srednjovjekovno pravo*, 3. prošireno izdanje (Split: Književni krug, 1998), 533.
[33] Isto, 533.

načelnika.[34] Ovakvu odredbu ne nalazimo u Dubrovačkom statutu. Gledajući odredbe Splitskog statuta, vidljivo je koliko su žene u Dubrovniku bile u boljem položaju. Spomenuto je već da su mogle posjedovati imovinu koja je bila u njihovom isključivom vlasništvu te se o njima u Statutu ne govori kao o stvorenjima slabe naravi.

O neslozi nastaloj između muža i žene zbog koje bi ona otišla od kuće, Splitski statut kaže da se ima postupati na sljedeći način: "ako je muž rukama ili na drugi način lagano udario ili tukao svoju suprugu, tada će muž osobno prisegnuti na Božje Evanđelje da je više neće teško povrijediti, niti s njom okrutno postupati, i neka je nakon toga primi natrag".[35] Statut čak dodaje da se muža kaznama i globama treba prisiliti na pridržavanje navedenoga. Ako je pak muž toliko okrutan da žena više s njim nikako ne može živjeti, tada "neka se žena ne primorava da se vrati mužu, niti uz muževu prisegu niti uz davanje jamaca, već neka se ta žena povjeri i smjesti i neka ostane kod neke dobre, poštene i vjerne osobe na koju ne pada nikakva sumnja, dok svemogući Bog između njih ne uvede mir i slogu".[36] Naravno, dok je žena na brizi nekoga drugoga, muž je dužan davati joj za uzdržavanje. Isto tako je određeno da djeca ukoliko su mlađa od tri godine imaju ostati s majkom, a u slučaju da su starija od tri godine tada ostaju s ocem.[37] Vidimo da se Splitski statut dosta detaljno bavi ovim pitanjem. Dubrovački o ovom pitanju kaže jako malo. Navodi samo slučaj u kojem muž tjera ženu od kuće. Odredba kaže da tko svoju ženu istjera iz kuće, dužan joj je davati za troškove i sve što joj je potrebno dokle god je ne htjede primiti nazad.[38] Možemo li ovo shvatiti na način da su se muškarci u Dubrovniku bolje odnosili prema svojim ženama? Čim se Splitski statut tako detaljno bavi pitanjem bračne nesloge znači da je to za njih bilo bitno pitanje. I još važnije, znači da su se s njim u praksi često susretali.

Nasljedno pravo

U ovom poglavlju bavit ćemo se nasljednim pravom. Iz odredaba nasljednog prava saznajemo na koji način se uređuju imovinski odnosi nakon smrti ostavitelja.

[34] Antun Cvitanović, ur., *Statut grada Splita:splitsko srednjovjekovno pravo*, 3. prošireno izdanje (Split: Književni krug, 1998), 469.
[35] Isto, 519.
[36] Isto, 521.
[37] Isto, 525.
[38] *Statut grada Dubrovnika*, preveli A. Šoljić, Ž. Šundurica i I. Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 249.

Vidjet ćemo da nije isto čuva li žena vjernost bračnoj postelji ili se želi ponovno udati te postoje li zajednička djeca.

Imovinski položaj udane žene ovisio je, naravno, o njenom društvenom statusu. Pučanima je bila dopuštena zajednica dobara, odnosno ravnomjerna raspodjela imovine između supružnika.[39] Obrtnici i sitni trgovci su živjeli isključivo od svoga rada te njihove obitelji nisu bile opterećeno brigom oko očuvanja patrimonija, kao što je to slučaj s vlasteoskim obiteljima. Žene iz nižih društvenih slojeva su ravnomjerno pridonosile napretku obitelji svojim radom. Budući je ženina uloga u privređivanju bila značajna, ona je bila u povoljnijem položaju i njen je imovinski status bio ravnopravan s muškarčevim. Prema Splitskom statutu, za supruge pučana vrijedilo je pravilo da u slučaju bezoporučne smrti svoga muža imaju pravo na polovicu dobara koja su njihovi muževi stekli za vrijeme trajanja braka.[40] To se opravdavalo njihovim fizičkim radom kojim su materijalno pridonosile izdržavanju obitelji. Zanimljivo je da su žene iz viših slojeva bile u puno nepovoljnijem položaju. Neravnopravnost njihova položaja se u prvom redu očituje u ograničenoj poslovnoj sposobnosti. Načelno, plemkinja nije mogla slobodno raspolagati svojom imovinom.

Prema Dubrovačkom statutu, ako žena nakon smrti svoga muža odluči čuvati vjernost bračnoj postelji, tada će ona posjedovati svu imovinu koja je pripadala njenom pokojnom mužu, izuzevši ono što je on ostavio za svoju dušu. Mogao je za tu svrhu ostaviti koliko mu se svidi do četvrtine svoje imovine. Ako se pak žena bude htjela preudati, tada dobiva natrag svoj miraz te sve što joj je muž na samrti darovao.[41] Ovo vrijedi za prvu ženu. Što se tiče druge žene, ukoliko ona nema baštinike sa svojim mužem, tada po muževoj smrti može posjedovati njegovu imovinu trideset dana i ne dulje. Po isteku toga roka dužna je sa svojim mirazom izići iz muževe kuće. U slučaju da druga žena ima baštinike sa svojim mužem, tada po smrti muža nakon trideset dana mora podijeliti imovinu sa svojim pastorcima. Ako bude htjela čuvati vjernost postelji, tada može u posjedu držati dio imovine što pripada njenoj djeci. [42] Vidimo da druga žena može naslijediti štogod od imovine supruga samo ako imaju djecu. Što se tiče prve

[39] Ines Vađunec, "Položaj žene u srednjem vijeku na hrvatskim prostorima", *Pro Tempore* VI, br. 6/7 (2009): 63.
[40] Antun Cvitanović, ur., *Statut grada Splita:splitsko srednjovjekovno pravo*, 3. prošireno izdanje (Split: Književni krug, 1998), 220.
[41] *Statut grada Dubrovnika*, preveli A. Šoljić, Ž. Šundurica i I. Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 247.
[42] Isto, 263.

žene, takva ograničenja nisu navedena. Opet je vidljivo kako Dubrovački statut daje primat prvoj ženi nad ostalima. Kada nekoj ženi umre muž i ona preuzevši svoj miraz dio zadrži za sebe, tada sve što nije predala mužu već zadržala za sebe, u isključivom je njenom vlasništvu.[43] Gledajući ove odredbe opet bismo mogli zaključiti da su one veoma povoljne za ženu. Pogledajmo sada što kaže Splitski statut.

Prema Splitskom statutu ako tko umre bez oporuke, a nema djece ni unuka kao svojih potomaka, već samo ženu te prihodi od muževih dobara budu godišnje iznosili preko trideset libara, tada tih trideset libara ima pripasti ženi, a za višak neka joj se odrede zastupnici odlukom Kurije. U slučaju da se preuda, imovina prelazi muževim najbližim srodnicima.[44] U slučaju da iza preminuloga ostaju žena i djeca, a žena odluči živjeti kao udovica, onda od pokojnikove imovine mora dobivati dovoljno sredstva za život koliko je dolično prema društvenom položaju i imovini pokojnika. Naravno, ako se preuda ne dobiva ništa od navedenih dobara.[45] Vidimo da je ekonomski položaj udovice uvjetovan vjernošću prema pokojnom mužu. Isto tako, ako poslije muževe smrti njegovoj ženi ostane neka odjeća, pojasevi, biseri ili ženski ukrasi, tada te stvari pripadaju ženi samo ako ona može dokazati da su to uistinu bile njene stvari. Splitski statut izrijekom kaže:" I uvijek treba pretpostaviti da navedene stvari pripadaju muževoj imovini…".[46] U daljnjoj odredbi o onome što žena posjeduje za trajanja braka navodi:" Isto tako određeno je i naređeno da sve ono što žena drži i posjeduje za trajanja braka, treba predmnijevati da pripada imovini njenog muža, osim ako bi žena očito dokazala da te stvari po nekom pravu njoj pripadaju."[47] Vidimo da su u usporedi s Dubrovačkim statutom, odredbe Splitskoga dosta nepovoljnije za ženu. Splitski ima odredbu o zapisu u korist ljubavnice, kakvu ne nalazimo u Dubrovačkom. Prema toj odredbi nitko ne smije u oporuci svojoj ljubavnici ili priležnici ostaviti više od deset libara.[48]

Kazneno pravo

[43] *Statut grada Dubrovnika*, preveli A. Šoljić, Ž. Šundurica i I. Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 271.
[44] Antun Cvitanović, ur., *Statut grada Splita:splitsko srednjovjekovno pravo*, 3. prošireno izdanje (Split: Književni krug, 1998), 491-493.
[45] Isto, 495.
[46] Isto, 497.
[47] Isto, 515.
[48] Isto, 497.

U ovom dijelu rada bavit ćemo se kaznenim pravom. Vidjet ćemo koliko su uopće bile teške kazne za pojedina djela te kako se kažnjavalo žene koje bi počinile zločin. Sve ovo ćemo detaljno promotriti na temelju ni više ni manje nego suđenja jednoj ženi.

Prema Dubrovačkom statutu ako je tužena neka žena kojoj muž nije nazočan u Dubrovniku, tada ima dobiti odgodu roka za odgovaranje sve dok joj se muž ne vrati. On je dužan odgovarati umjesto nje. Ako bi se pak žena upustila u spor bez muževe nazočnosti, tada on može tražiti obustavu parnice i obnovu postupka. I sve što je već provedeno s tom ženom će se držati ništavnim jer "je žena podložna svome mužu".[49] Isto vrijedi i za tuženu udovicu. Umjesto nje će odgovarati otac, sin, brat ili zet. U slučaju da su odsutni iz Dubrovnika tada će knez odrediti rok, dvostruko dulji od onoga koji bi dao ostalim Dubrovčanima, u kojem su oni dužni vratiti se.[50] Vidimo da Statut gaji određenu naklonost prema udovicama. Što se tiče kaznenog djela silovanja, Statut kaže slijedeće:" Ako tko siluje ženu protiv njezine volje, a to se uzmogne dokazati, neka plati pedeset perpera, a ne mogne li to platiti, neka ostane bez oba oka. Osim ako ženu uz njezin pristanak bude htio oženiti; tada, naime, ako oboje pristanu, neka ne plati ništa, nego neka je oženi.[51]

Prema Splitskom statutu, ako neka žena počini zločin protiv druge žene, tada je treba kazniti na polovicu kazne i globe na koju bi bio kažnjen muškarac da je taj zločin počinio.[52] Ako je osuđena na plaćanje nekog novčanog iznosa komuni, tada se isplata vrši na teret ženina miraza i imovine.[53] U slučaju silovanja je određeno da ako tko oskvrne djevicu, opaticu, udatu ženu ili udovicu, a ta žena je na dobru glasu, tada se počinitelj ima kazniti s 200 libara. Ako se radi o ženi koja pošteno živi ali nije djevica, opatica, udana niti udovica, tada kazna iznosi 50 libara. Ako je pak poznato da je žena na zlu glasu, tada zločinca treba kazniti s 10 libara. U slučaju silovanja bludnice, kazna iznosi 100 solida. Osim toga, onaj tko siluje djevicu, uz već navedenu kaznu, dužan je uzeti je za ženu. Ako to ne bi htio, dužan ju je bogato opremiti s tolikim iznosom koliko

[49] *Statut grada Dubrovnika*, preveli A. Šoljić, Ž. Šundurica i I. Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 191.
[50] Isto, 193.
[51] Isto, 329-331.
[52] Antun Cvitanović, ur., *Statut grada Splita:splitsko srednjovjekovno pravo*, 3. prošireno izdanje (Split: Književni krug, 1998), 609.
[53] Isto, 673.

je vjerojatno da bi joj otac dao u miraz.[54] Ako neka žena počini preljub tada ona gubi čitav svoj miraz u korist muža. I ne samo to, Statut određuje da se ona ima istjerati iz grada Splita tako da se nikada više ne može vratiti.[55] Vidimo kako je preljub nailazio na strogu osudu. Ovdje je najočitiji nerazmjer pravnog položaja žene i muškarca. U slučaju da je muškarac taj koji je počinio preljub, njega se nije pozivalo na odgovornost. S druge strane, žena preljubnica će izgubiti sve. Isto tako je određeno da žene na zlu glasu i loša načina života nipošto ne smiju stanovati u blizini poštenih gospođa.[56] Zanimljivo je da Dubrovački statut uopće nema odredbe o preljubu. Postoji odredba koja se odnosi na nezakonitu djecu prema kojoj ako nezakonita kći postane bludnica, vračara ili svodilja, tada je njenom ocu i njegovim zakonitim sinovima dopušteno kažnjavati je, šibati, istjerati pa i prodati izvan Grada.[57] Dubrovačko javno mnijenje uvijek je podupiralo mudro i uzorno ponašanje, ali to ne znači da nije bilo odstupanja od moralnog i društvenog zakona. Statistike o broju izvanbračne djece svjedoče da je konkubinat itekako bio prisutan u Dubrovniku. Ljubavnice nisu zbog svoga položaja nužno bile na lošem glasu. To su mahom bile sluškinje koje je gospodar oslobodio te bi ih kasnije udao u skladu s njihovim društvenim položajem.[58] Nameće se tvrdnja da je u dubrovačkom društvu vladao dvostruki moral. Ono je toleriralo konkubinat, ali je on na ljestvici društvenih vrijednosti zauzimao nisko mjesto. U situaciji gdje su brakovi sklapani na temelju obiteljskih interesa ne čudi posezanje za izvanbračnim vezama. Ne samo da je dubrovačko društvo toleriralo priležništvo nego i prostituciju. Direktnih odredbi o prostituciji u Statutu nema. Postoji samo već spomenuta odredba o nezakonitoj kćeri koja postaje bludnica. Kao što je rečeno, problem se rješava unutar same obitelji. Zakon ne propisuje podizanje optužbi za prostituciju. Sudski spisi svjedoče o tome da je prostitucije u Dubrovniku bilo i da žene koje su se njome bavile nisu bile proganjane zbog načina na koji su zarađivale. Sačuvan je popriličan broj slučajeva gdje se prostitutke obraćaju sudu navodeći svoje zanimanje - meretrix.

[54] Antun Cvitanović, ur., *Statut grada Splita:splitsko srednjovjekovno pravo*, 3. prošireno izdanje (Split: Književni krug, 1998), 637.
[55] Isto, 637-639.
[56] Isto, 639.
[57] *Statut grada Dubrovnika*, preveli A. Šoljić, Ž. Šundurica i I. Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 289.
[58] Zdenka Janeković-Römer, *Rod i grad: Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*, (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1994), 71.

Štoviše, čini se da su ponekad tražile zaštitu suda od nasilnih klijenata.[59] Možemo ustvrditi da u Dubrovniku nailazimo na gospodarski neovisne žene, što prostitutke u osnovi i jesu bile. Dakako, ne možemo reći da je to najpoželjnije ni najuglednije zanimanje koje donosi ugled u društvu, ali ne treba zanemariti njegov ekonomski aspekt. Ekonomska sloboda uvjet je samostalnog, nezavisnog djelovanja. Tim više što je zakonodavac bio tolerantan u vezi toga.

Ne samo da je preljub nailazio na strogu osudu, već se i na ponovni brak gledalo s negodovanjem. Nastojalo ga se spriječiti raznim mjerama no nikada nije bio zabranjen. Kanonsko pravo je načelo monogamije shvaćalo jako strogo. Prema crkvenoj doktrini, bigamist nije samo onaj tko istovremeno ima dvije žene, već i onaj koji oženi udovicu ili se drugi puta oženi kao udovac. Prema bizantskom pravu, treći brak je podlijegao kazni, a četvrti se poništavao.[60]

Pozabavimo se sada suđenjem Maruši Bratosaljić. Godine 1480. mladi dubrovački pučanin Nikola de Bizia uložio je nadbiskupskom sudu u Dubrovniku tužbu protiv Maruše Bratosaljić, udovice zlatara Antuna Bratosaljića i kćeri Jakova Butka. Optužio ju je da se udala za drugoga muškarca, iako je njegova zakonita žena.[61] Drugi muškarac bio je Frano de Menze, pučanski potomak jedne od najznačajnijih patricijskih dubrovačkih obitelji; on je odgovorio protutužbom.[62] Obojica su ne samo tvrdili nego i dokazali da se Maruša za obojicu zakonito udala u razmaku od nekoliko mjeseci. Razlika je bila ta što je brak s de Menzeom sklopljen uz pristanak Marušina oca. Već prvoga dana u parnicu se umiješao Jakov Butko koji je svesrdno zagovarao bogatijeg zeta, tj. de Menzea. Butko je nastupao kao kćerin zastupnik jer u to vrijeme žene nisu mogle samostalno nastupati u sudskim procesima. To je značilo da su svi njegovi postupci na sudu pravno obvezujući za Marušu. Sačuvani zapisi o parnici teku od 8. svibnja 1480. do 10. studenog iste godine, na 206 stranica kodeksa sačuvanog u Državnom arhivu u Dubrovniku.[63]

---

[59] Gordan Ravančić, "Dubrovačke prostitutke na izmaku srednjeg vijeka", *Hrvatska revija* 4 (2008.), http://www.matica.hr/hr/352/dubrovacke-prostitutke-na-izmaku-srednjeg-vijeka-21039/ (22. kolovoza 2019.).

[60] Zdenka Janeković-Römer, *Rod i grad: Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*, (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1994), 58-59.

[61] Zdenka Janeković-Römer, *Maruša ili suđenje ljubavi: bračno-ljubavna priča iz srednjevjekovnog Dubrovnika*, (Zagreb:Algoritam, 2007), 21.

[62] Isto, 71.

[63] Isto, 13.

Nikola de Bizia nije se borio samo za Marušu, već za poštovanje i svoj položaj u društvu. U srednjem vijeku zrelost muškarca nije podrazumijevala samo dob i određenu imovinu, nego brak i položaj oca obitelji. Izgubiti u parnici za njega je značilo izgubiti mnogo više od žene. Takvo nešto moglo je značiti društvenu propast.[64] Uostalom, svi akteri priče riskirali su društvenu propast.

Kakav je bio kraj parnice iz spisa ne saznajemo. No na temelju drugih izvora možemo pretpostaviti kako se stvar završila. Jedan od izvora iz 1481. godine Marušu i de Menzea naziva *uxor et maritus* i *jugales*, tj. mužem i ženom, što bi značilo da je njihov bračni status bio priznat kao zakonit. Nikola de Bizia ostao je bez žene. Iako je tijekom procesa bilo jasno da je njegov brak s Marušom sklopljen, sud se priklonio lakšem rješenju i dosudio u korist de Menzea.[65] Nikola de Bizia završio je tragično. Nakon što mu je propao brak s Marušom nije se više ženio. Samo dvije godine nakon parnice izgubit će život tijekom velike epidemije kuge. U svojoj oporuci Marušu nije ni spomenuo.[66]

[64] Zdenka Janeković-Römer, *Maruša ili suđenje ljubavi: bračno-ljubavna priča iz srdnjevjekovnog Dubrovnika,* (Zagreb:Algoritam, 2007), 38.
[65] Isto, 252.
[66] Isto, 255-257.

Zaključak

Kao što smo mogli vidjeti, pravni položaj žena u srednjovjekovnim Splitu i Dubrovniku nije bio istovjetan s pravnim položajem muškarca. Naravno, ne zaboravimo da govorimo o vremenu od prije par stotina godina te da ni svi muškarci nisu dijelili isti pravni položaj. Stoga bilo bi sasvim nerealno očekivati ravnopravnost muškaraca i žena u srednjem vijeku. Tim više što danas postoje društva u kojim žena ima manje prava no što su ih imale Dubrovčanke i Splićanke u srednjem vijeku.

Što je značilo biti ženom u Dubrovniku? Prvo treba reći da je pravni položaj žene proizlazio iz njezinog društvenog položaja. Plemkinje bi se vrlo rano udale i to po izboru njihovih roditelja. Generalno govoreći, život im se svodio na dom i najbližu crkvu. Druga mogućnost bio je odlazak u samostan. Vidjeli smo da je žena u Dubrovniku mogla posjedovati svoju imovinu te da bi nakon smrti muža naslijedila njegovu, uz uvjet da ostane udovicom. Smatrala se poslovno nesposobnom tako da nije mogla samu sebe zastupati pred sudom. Isto tako, smatrala se podložnom mužu. Pučanke su bile puno slobodnije. One su se mogle udati po svom izboru te im je zakonom zajamčena zajednica dobara. Pravni položaj žene u Splitu bio je lošiji. Ona nije mogla posjedovati svoju imovinu te je njeno pravo nasljeđivanja imovine pokojnog muža bilo ograničeno. Ostalo vrijedi kao i za ženu u Dubrovniku.

Usprkos svemu ovome, ne možemo tvrditi da je položaj žene u srednjem vijeku izrazito loš. Uzmemo li u obzir vrijeme i okolnosti nastanka, Dubrovački statut je izrazito povoljan za ženu. Naišli smo na mnoge odredbe koje su donesene kako bi zaštitile ženu i njezinu imovinu. Unatoč predodžbi o srednjovjekovnoj ženi kao o nesretnom i podčinjenom biću, stvarnost donosi nešto drugačiju sliku.

Bibliografija

1. Cvitanović, Antun, ur. *Statut grada Splita: splitsko srednjovjekovno pravo*. 3. prošireno izdanje. Split: Književni krug, 1998.
2. Glavan, Božena. "Miraz u Zadru u 14. stoljeću". *Historijski zbornik*, br. 2 (2008): 269-288
3. Janeković-Römer, Zdenka. *Maruša ili suđenje ljubavi: bračno-ljubavna priča iz srdnjevjekovnog Dubrovnika*. Zagreb: Algoritam, 2007.
4. Janeković-Römer, Zdenka. *Rod i grad: Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1994.
5. Ravančić, Gordan. "Dubrovačke prostitutke na izmaku srednjeg vijeka". *Hrvatska revija* 4 (2008.), http://www.matica.hr/hr/352/dubrovacke-prostitutke-na-izmaku-srednjeg-vijeka-21039/ (22. kolovoza 2019.).
6. Lonza, Nella. "Dubrovački statut, dionik europske pravne baštine i knjiga svih zakona". *Vijenac* 485 (4. listopada 2012.), http://www.matica.hr/vijenac/485/dubrovacki-statut-dionik-europske-pravne-bastine-i-knjiga-svih-zakona-18868/ (10. kolovoza 2019.).
7. *Statut grada Dubrovnika*. Preveli A. Šoljić, Ž. Šundurica i I. Veselić. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002.
8. Šanjek, Franjo. "Žena u hrvatskom srednjovjekovlju". Bogoslovska smotra, vol. 60, br. 3 (1991): 176-191
9. Vađunec, Ines. "Položaj žene u srednjem vijeku na hrvatskim prostorima". *Pro Tempore* VI, br. 6/7 (2009): 48-69
10. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57907 (10. kolovoza 2019.)